

Indirekte Anaphern als Kohärenzerscheinungen mit besonderer Rücksicht auf die indirekten pronominalen Anaphern

Haase Zsófia

Az értekezés *tárgya* az indirekt anafora mint beszélt nyelvi jelenség a német nyelvben, különös tekintettel az indirekt névmási anaforákra. Az indirekt anaforikus szerepben fellépő névmásokat sokan vizsgálták (Postal 1969; Ward és mtsi. 1991 Schwarz 2000, Erku & Gundel 1987; Sanford és mtsi. 1983; Yule 1982; Greene és mtsi. 1994), azonban arra a kérdésre, hogy **mely feltételek mellett lehet névmásokat indirekt anaforaként használni (alapkérdés=AK)**, nem született kielégítő válasz. Cornish és mtsi. (2005) megkísérelték tisztázni ezt a kérdést, illetve az AK egy specifikált verzióját. Két - francia, ill. angol nyelvi anyaggal végzett - kísérletükben a következő hipotézist tesztelték: (Nem-alanyi pozícióban lévő) Névmással implicit referensre történő visszautalás csak azzal a feltétellel lehetséges, ha az implicit referens *'nukláris'*, azaz nukleáris/centrális/központi eleme az adott diskurzusrepresentációnak (ami lexikális jelentése (predikátum-argumentum struktúra), ill. általános vagy kultúrspecifikus tudás alapján magyarázható) és nem *'periferikus'*, azaz prototipikus eszköze, vagy várt kísérőjelensége annak a cselekménynek, amit az állítmány megnevez. Az eredmények messzemenően igazolták a kutatócsoport feltételezéseit. Cornish és mtsi. (2005) feltevéseiből és eredményeiből kiindulva kísérletet tettem arra, hogy megvizsgáljam az indirekt névmási anaforák használatát, használatának lehetőségeit a német nyelvben. A következőképp gondolkodtam: Mivel Cornish és mtsi. (2005) második kísérletükben (angol nyelvi anyaggal) reprodukálni tudták első (francia nyelvi anyaggal végzett) kísérletük eredményeit, azt mondhatjuk, hogy a referens-centralitás (a referens súlypontozottsága) ténylegesen konceptuális és nem tisztán nyelvi természetű. Ebből az következik, hogy a kutatócsoport eredményeinek megismételhetőnek kellene lenniük, ha a feltevéseket egy másik nyelvi anyagon, vagy akár más módszerrel tesztelnénk. Feltéve, hogy a referens súlypontozottsága a németre is érvényes, lefolytattam egy kérdőíves felmérést német nyelvi anyaggal (*módszer*) azzal a *céllal*, hogy a következő hipotézist teszteljem: **Egy névmás, amely nem alanyi pozícióban lép fel, sikeresen (*felicítously*) visszautalhat egy implicit referensre anélkül, hogy az anyanyelvi beszélők grammatikalitási ítéletei negatív eredményt hoznának – azonban csak azzal a feltétellel, hogy az implicit referens *nukleáris* és nem *periferikus*.** A munka egy további célja az volt, hogy a grammatikalitási

ítéleteket mint tanulságos és informatív információforrásokat mutassa be a nyelvészeti felismerések terén.

Elméleti vizsgálódásaim alapján azt a következtetést vontam le, hogy az AK megválaszolatlanságát két okkal lehet magyarázni: Egyrészt azzal, hogy az indirekt névmási anaforák használatát blokkoló ún. *anaforikus szigetek* (Postal 1969) fogalma a szakirodalomban folyamatosan újraértelmeződik (ld. Postal (1969), Ward és mtsi. (1991) és Schwarz (2000)). Másrészt azzal, hogy a különböző empirikus eredmények között ellentmondások lépnek fel (Erkő & Gundel (1987) és Sanford és mtsi. (1983) (Sanford & Garrod (1981) alapján); Yule (1979, 1982) és Cornish és mtsi. (2005)). Végezetül azt mondhatjuk, hogy Cornish és mtsi. (2005) munkája volt az, ami a fent említett AK tisztázásához nagymértékben hozzájárult.

Az (Cornish és mtsi. (2005) alapján végzett) empirikus vizsgálat/kérdőíves felmérés statisztikailag kiértékelt eredményei a fent olvasható hipotézist visszaigazolták, noha gyengébben, mint vártam. A doktori értekezés eredményei által nyert felismerések a következők: Egyrészt bizonyítást nyert, hogy az indirekt névmási anaforákat a németben is a koherencia (és nem a kohézió) elfogadott és gyakran használt nyelvi eszközeinek tekinthetjük. Másrészt, megerősítést nyert Cornish és mtsi. (2005) azon felismerése, hogy az indirekt névmási anaforák használatát (a németben is) alapvetően a referens explicitása és centralitása határozza meg (még ha lehetséges is, hogy más tényezők is szerepet játszanak ebben), és ezáltal a jelenség konceptuális és nem tisztán nyelvi természetűként értelmezhető. Harmadrészt, a kutatás bizonyítása annak, hogy a grammatikalitási ítéletek a nyelvészeti megismerés tanulságos és informatív forrásai lehetnek.

Irodalom

- CORNISH, F. & GARNHAM, A. & COWLES, H. W. & FOSSARD, M. and ANDRÉ, V. 2005. Indirect anaphora in English and French: A cross-linguistic study of pronoun resolution. In: *Journal of Memory and Language* 52(3): 363-376.
- ERKŐ, F. & GUNDEL, J. 1987. The pragmatics of indirect anaphors. In: Verschueren, J. & Bertucelli-Papi, M. (eds.). *The Pragmatic Perspective. Selected papers from the 1985 International Pragmatics Conference*. Amsterdam: Benjamins, 533–545.
- GREENE, S. B. & GERRIG, R. & MCKOON, G. & RATCLIFF, R. 1994. Unheralded pronouns and management by common ground. In: *Journal of Memory and Language* 33, 511-526.
- POSTAL, P. 1969. Anaphoric islands. In: *Chicago Linguistic Society* 5, 205-39.
- SANFORD, A.J. & GARROD, S.C. 1981. *Understanding written language*. Chichester: Wiley and Sons.
- SANFORD, A. J. & GARROD, S. & LUCAS, A., & HENDERSON, R. 1983. Pronouns without explicit antecedents. In: *Journal of Semantics* 2, 303-318.
- SCHWARZ, M. 2000. *Indirekte Anaphern in Texten. Studien zur domänengebundenen Kohärenz und Referenz im Deutschen*. Tübingen: Niemeyer (=Linguistische Arbeiten 413).
- WARD, G. & SPROAT, R. & MCKOON, G. 1991. A pragmatic analysis of so called anaphoric islands. In: *Language* 67(3), 439–474.
- <http://www.ling.northwestern.edu/~ward/Language91.pdf> [2012.01.10.]
- YULE, G. 1979. Pragmatically controlled anaphora. In: *Lingua* 49, 127-135.
- YULE, G. 1982. Interpreting anaphora without identifying reference. In: *Journal of Semantics*, 1(4), 315-322.